

TURAN HƏŞİMOVA
AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: turanheshimova@mail.ru

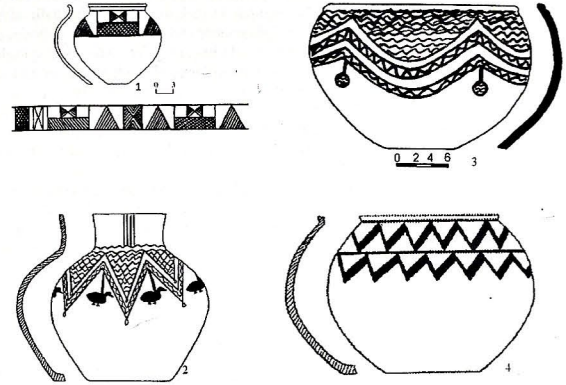
ŞƏRUR RAYONU VƏ ŞƏRQİ ANADOLUN ORTA TUNC DÖVRÜ QƏBİR ABİDƏLƏRİ

Aparılan araşdırmalardan məlum olur ki, Şərqi Anadoluda boyalı qablar mədəniyyətinə aid nümunələr əsasən qəbir abidələrində aşkar olunmuşdur. Ehtimal ki, bu köçəri maldarlığın inkişafı ilə bağlı olmuşdur. Şərqi Anadolu və Şərurun qəbir abidələri forma və dəfn adəti baxımından bənzərdir. Naxçıvanda Orta Tunc dövrünə aid aydın stratigrafiyaya malik yaşayış yerləri və qəbir abidələrinin olması boyalı qablar mədəniyyətinin bütün mərhələlərini izləməyə imkan verir. Boyalı qabların çeşidli olması, naxçıvanın müxtəlifliyi və boyalı qabların müxtəlif mərhələlərinin izlənməsi Naxçıvanın bu mədəniyyətin əsas mərkəzlərindən biri olduğunu göstərir. Araşdırmalar göstərir ki, Naxçıvan və Şərqi Anadolunun köçəri maldar tayfaları Boyalı qablar mədəniyyətinin bu ərazilərdən Yaxın Şərqi və Cənubi Qafqaza yayılmasında mühüm rol oynamışdır.

Açar sözlər: Naxçıvan, Şərur, Şərqi Anadolu, Orta Tunc dövrü, qəbir abidələri, boyalı qablar mədəniyyəti.

Orta Tunc dövründə yaranıb inkişaf etmiş Boyalı qablar mədəniyyətinin ən yaxşı maddi-mədəniyyət nümunələri günümüzdə qəbir abidələri vasitəsilə gəlib çatmışdır. Bu mədəniyyətin yayıldığı ərazilərdən olan Şərur rayonunda qəbir abidələri yaşayış yerlərinə görə çoxluq təşkil edir. Son illər Şərur rayonunda aşkar olunan yeni arxeoloji abidələr Şərqi Anadolu ilə iqtisadi-mədəni əlaqələri öyrənməkə böyük əhəmiyyətə malikdir. Şərur rayonu yerləşdiyi coğrafi mövqeyinə görə Naxçıvanla Şərqi Anadolu arasında körpü rolunu oynamışdır. Şərqi Anadolunun yüksək yaylaları da qəbir abidələri ilə zəngindir. Orta Tunc dövründə hər iki ərazidə yarımköçəri və köçəri maldar tayfalarının məskunlaşması bu tayfalar arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrin olduğunu göstərir. Uzun illər Şərqi Anadolunun yüksək yaylaları çətin coğrafi şəraitinə və bölgənin problemlərinə görə geniş şəkildə araşdırılmamışdır. Ancaq 1980-ci illərdən sonra qəbir abidələrinin dəfn adəti, forması və aşkar olunmuş materialları haqqında müəyyən məlumatlar əldə etmək mümkün olmuşdur [1, s. 4]. Lakin bu məlumatların heç də hamısı sistemli şəkildə aparılmış arxeoloji qazıntılar nəticəsində toplanmamışdır. Aşkar olunmuş materialların böyük hissəsi qaçaq qazıntılar zamanı əldə edilirdi üçün onların arxeoloji kompleksləri haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Aydın stratigrafiyaya malik olmayan yaşayış yerləri və qaçaq qazıntılar nəticəsində dağıdılmış qəbir abidələrinin dövrləşdirilməsi bu gün də problemlə məsələlərdən biridir.

E.ə. III minilliyin sonu e.ə. II minilliklərə aid olan Şərur və Şərqi Anadolu qəbir abidələrindən aşkar olunan materialların qarşılıqlı təhlili iqtisadi-mədəni əlaqələrin öyrənilməsinə önməlidir. Şərur rayonunun Yaycı, Şortəpə, Qızqala, Şərqi Anadolunun Kükük Çatma, Ani, Suluçem, Sarıveli, Nurettin, Sütey yaylası kimi qəbir abidələrinin materialları və muzeylərdə olan boyalı keramika məmullatı bu baxımdan əhəmiyyətli dir.

Şəkil 1. Monoxrom boyalı qablar: 1-3 Yaycı, 4 Şortəpə.

Şərur rayonunun Aşağı Yaycı kəndindən cəmudba yerləşən Yaycı nekropolu 1976-cı ildə Arpaçay su anbarı tikilərkən təsadüfən aşkar olunmuşdur. Tikinti zamanı nekropol dağıntıya məruz qaldığından, qəbirlərin forması və dəfn adəti haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Ancaq qəbirlərin daş qutu tipli olması qeyd edilir [6, s. 234]. 2011-ci ildə üzəri əvvəlcə daşla, sonra isə torpaqla örtülmüş kurqan tipli bir qəbir də açılmışdır. Qəbirdə insan skeleti aşkar edilməmişdir [9, s. 30-31]. Qəbirlərin forması və dəfn adəti haqqında geniş məlumat olmasa da, dağıntılar zamanı Orta Tunc dövrünə aid zəngin maddi-mədəniyyət nümunələri aşkar olunmuşdur. Bu tapıntılar əsasən kasa, küpa formalı monoxrom boyalı qablarla ibarətdir. Yaycı boyalı keramikası həndəsi motivdə və heyvan təsvirləri ilə bəzəldilmiş uzunboğazlı küpələri ilə seçilir. Bu tip qablar Boyalı qablar mədəniyyətinin birinci mərhələsinə aid edilir.

Şortəpə nekropolu 1934-cü ildə kanal qazılarkən aşkar olunmuşdur. Nekropol İbədulla kəndindən şərqdə, eyni adlı yaşayış yerinin yaxınındadır. Aşkar olunmuş zəngin maddi-mədəniyyət qalıqlarının bir hissəsi Naxçıvan MR Dövlət Tarix Muzeyində saxlanılır. Bu tapıntılara küpə, çölmək, kasa, çaynıq tipli qablar aiddir. Onlar narın qum qarışığı olan gildən hazırlanaraq qırmızı rəngdə, keyfiyyətli bəşirilmişdir. Polixrom boyalı qablar bir küpa ilə təmsil olunmuşdur. Onun boğazı silindrik, gövdəsi qabarıq, oturaçağı yastıdır. Gövdəsinin mərkəzi hissəsi sarı anqobla örtülürək qara və qırmızı rəngdə çəkilmiş bir-birinin içərisində olan üçbucaqlarla naxışlanmışdır. İçəridəki üçbucaqlar qırmızı rəngdə çəkilmiş torla doldurulmuşdur. Naxışlar aşağıdan və yuxarıdan qara rəngdə çəkilmiş düz xətlərlə məhdudlaşdırılmışdır. Aparılmış tədqiqatlarla əsasən nekropol e.ə. III minilliyin ikinci yarısı-e.ə. II minilliklərə aid edilmişdir [3, s. 29-30].

Qızqala kurqanları Arpaçayın sağında və solunda çox geniş əraziyə yayılmışdır. Bu kurqanlar əsasən ətrafi kromlexlə əhatə olunmuş daş qarışıq torpaq qəbirlərdir. Qızqala kurqanlarında 2014-2016-cı illərdə arxeoloji qazıntılar zamanı 13 kurqan açılmışdır

[4, s. 573-582]. Kurqanlar dağıntıya məruz qalmadığı üçün onların forması, dəfn adəti və arxeoloji materialları haqqında dəqiq məlumat vermək olmur. Kurqanlar dəfn adətini müxtəlifliyi ilə seçilir. Qəbirlərdə müxtəlif istiqamətlərə yönəlmiş sağ və sol böyürü üstə, bükülü vəziyyətdə, tək, cüt və kollektiv dəfn adətlərinə rast gəlinmişdir. Bəzi qəbirlərdə insan skeleti olmamışdır. Qızqala kurqanlarının qəbir kameralarında zəngin meşəət əşyaları, heyvan sümüklərinin qalıqları aşkar olunmuşdur. Qızqala kurqanları üçün dəyişilməyən bir qayda onların kromlextə əhatə olunmasıdır. Kurqan tipli qəbir abidələrinin çox geniş ərazidə yayılması və kurqanların formasındakı fərqlər, dəfn adətini müxtəlifliyi onu deməyə imkan verir ki, Orta Tunc dövrünün bütün mərhələlərində qədim tayfalar burada məskunlaşmışdır.

Şərqi Anadolu abidələrindən biri olan Küçük Çatma kurqanları Qarsın Küçük Çatma kəndində, dəniz səviyyəsindən 1600 m yüksəklikdə yerləşir. Burada 1900-cü ildə 3 kurqan açılmasına baxmayaraq aparılan qazıntılar haqqında məlumat çox azdır. Bu kurqanlardan aşkar olunmuş boyalı qablar Şərqi Anadolunun qərbində bu mədəniyyətə aid ilk tapıntılardır. Ani nekropolu Qarsın Ani kəndində, dəniz səviyyəsindən 2500 m qədər yüksəklikdə yerləşir. XX əsrdə, müxtəlif illərdə aparılan arxeoloji qazıntılar haqqında ətraflı məlumat olmasa da burada aşkar olunan qəbirlərin daş qutu tipli olması qeyd edilir [11, s. 67-70].

Əgirdə yerləşən Suluçem kurqanları həmcə müxtəlifdir. Bunlardan ən maraqlısı IV kurqan kompleksidir. Daş və torpaqdan düzəldilmiş kurqanın mərkəzində bir ana kurqan yerləşir. Ətrafında isə kiçik daşlardan düzəldilmiş 9 balaca kurqan vardır. Qazıntı işləri aparılmadığından dəfn adəti haqqında məlumat yoxdur. Nürettin kurqanları kəndindən 7-8 m qədər yüksəkliyi olan təbii təpə görünüşündədir və kurqanın müxtəlif yerlərində birdən çox dəfn vardır. Bu təpələrdən birindən içi dalğalı xətlərlə doldurulmuş yarımdairəvi və üçbucaqlarla naxışlanmış monoxrom boyalı qablar aşkar olunmuşdur. Sütey yaylası kurqanlarının bir qisminə qəbir kamerası yuxşaq qayada oyulmuş, üzəri hörülürək bir qədər qaldırılmışdır. Qəbirlərin bir qismi isə torpaqda açılmış çuxurda daşla hörülmüş divarlardan düzəldilmişdir. Bu kurqanlarda tək dəfn olmuşdur [11, s. 71-82].

Şərqi Anadolunun Orta Tunc dövrü mədəniyyətinin öyrənilməsinə boyalı keramika məmulatı əsas yer tutur. Əsasən dulus çarxında hazırlanmış olan keramika məmulatı monoxrom və polixrom boyalılar olaraq iki qrupa ayrılır. Şərur rayonunun qəbir abidələrinə görə Şərqi Anadolu məzarlarından polixrom boyalı qablar daha çox aşkar olunmuşdur. Polixrom boyalıları hazırlanmasına və bəzəmə motivlərinə görə fərqlənirlər. Qabların ən diqqət çəkən xüsusiyyəti isə naxışlanmış hissələrinin çox yaxşı cıllanmasıdır. Qablar əsasən həndəsi naxışlar, dağ keçisi, su quşu və digər fərqli heyvan motivləri ilə naxışlanmışdır [12, s. 360]. Şərur və Şərqi Anadolunun monoxrom boyalı keramika məmulatları arasında oxşarlıq daha çoxdur.

Şəkil 2. Monoxrom boyalı qablar. Qızqala. 8 № li kurqan.

Yaxı nekropolundan aşkar olunmuş yeni tapıntılar içərisində bir küpə daha mürəkkəb kompozisiyada naxışlanmışdır. Bu küpə xaricə qatlanmış ağır kənarlı, qısa boğazlı, qabarıq gövdəlidir. Onun hündürlüyü 27 sm, ağzının diametri 25 sm, gövdəsinin diametri 32 sm, oturacağının diametri 11 sm-dir (şəkil 1, 1). Gövdəsinin yuxarı hissəsində üfqi istiqamətdə çəkilən iki paralel xəttin arası müxtəlif həndəsi motivlərlə doldurulmuşdur. Bu küpənin bəzədilməsində içi mali xətlərlə doldurulmuş üçbucaqlar və kəpənək formalı naxışlardan istifadə olunmuşdur [7, s. 59]. Bu ornamentlər Təzəkənd mədəniyyəti üçün xarakterikdir. Torlu düdubucaqlar və kəpənək formalı naxışlar Şərqi Anadoluda Ahlat, Van, Ərzurum muzeyləri arasında tək-tək nümunələrlə vardır [8, s. 55]. Bu motivdə naxışlanmış qablara Qars Arxeoloji muzeyində [11, levha 89, 4], Adana muzeyində [16, s. 7, şəkil 2] monoxrom boyalı qablar arasında rast gəlinir. Azərbaycanı da bu tip bəzəmə stili ni Həsənsu kurqanının qabları arasında görmək olur. Kurqandan alınan kömür analizi e.ə 1750-ci ilə qəstirmişdir. Yastı oturaclaqlı, bikonik gövdəli kasa ağ rəng üzərindən qara rənglə boyanmışdır [5, s. 90]. Naxçıvanda bu tip naxışların bənzərlərini Şahtaxtı [10, s. 100, çizim 15, 7], II Kültəpə [10, s. 106, çizim 21, 3], Qızıburun [10, s. 106, çizim 21, 10] abidələrində rast gəlinir. Naxçıvan ərazisində həm monoxrom həm də polixrom boyalı qablarda rast gəldiyimiz bu naxış motivi onların yerli istehsal mərkəzlərinə aid olduğunu, Naxçıvandan gədən qədim tayfalar tərəfindən yayıldığını göstərir.

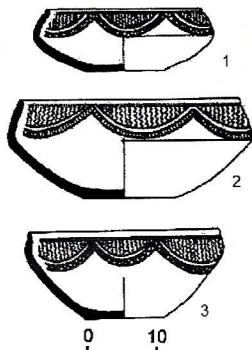
Yaxı nekropolundan aşkar olunmuş küpələrdən birinin boğazı şaquli istiqamətdə çəkilmiş düz xətlə, ona bitişik üfqi istiqamətdə dalğalı xətlə, gövdəsi isə içi dalğalı xətlərlə doldurulmuş bucaq və qoşa sınıq xətlərlə naxışlanmışdır. Sınıq xətlərin arasında su quşları çəkilmişdir (şəkil 1, 2). Dalğalı və sınıq xətlərlə naxışlanmış qabların bənzərləri Naxçıvanda Şahtaxtı [10, s. 101, çizim; 16, 5], Nəhəcir [1, s. 106, şəkil 18; 4], II Kültəpə [1, s. 109, şəkil 21; 6], Şortəpə [10, s. 101, çizim; 16, 2, 4] abidələrindən məlumdur. Şərqi Anadoluya aid boyalı qab nümunələrində bu motivdə naxışlanmış qablara Qars muzeyi [11, levha 93, 1-4], Adana muzeyi [16, s. 9; şəkil 5; 11, levha 94, 1], Van muzeyində [11, levha 94, 2; levha 95, 2] rast gəlinir.

Yaxı nekropolunun yeni tapıntıları içərisində kasa tipli qab maraqlıdır (şəkil 1, 3). Kasa qabarıq gövdəli olub, ağır hissa bir qədər içəri yığılmışdır. Ağzının altı batıq xətlə əhatə olunmuşdur. Qırmızı boya üzərindən qara rəngli iri qövşlər çəkilmiş və içi dalğalı xətlərlə doldurulmuşdur. Onların altı iki sıra qövşşəkilli xətlə əhatə olunmuş, xətlərin arasında dalğalı xətt çəkilmişdir. Sonuncu qövşlərin birləşmə nöqtəsindən aşağı yenen düz xətlərin ucu dairələrə tamamlanmışdır [9, s. 30]. Bənzərləri Nürettin kurqanları [11, levha 39, 5], Ərzurum və Van muzeyi [11, levha 55, 1-11; levha 56, 1; levha 59, 2-9], Havtafantopinin erkən VI B təbəqəsindən [15, s. 171-175, fig. 84, 12; fig. 85, 14; fig. 86, 10-12] məlumdur (şəkil 3, 1-3).

Şortəpədən aşkar olunmuş çölməklərdən birinin ağzı kənarı batıq xətlə əhatə edilmişdir (şəkil 1, 4). Çölmək geniş ağızlı, qabarıq gövdəli və yastı oturaclaqlıdır. Gövdəsinin yuxarı hissəsi iki cərgə enli sınıq xətlə naxışlanmışdır [2, s. 80]. Bənzərləri Qars muzeyi [13, s. 63; tablo 1; s. 65; tablo 9], Metsamor [13, s. 65; levha 1], Lçaşen [14, s. 141, pnc 53, 21], Nor Bayazt [14, s. 141; pnc 53, 25] abidələrindən məlumdur.

Qızqala nekropolunun 8 nömrəli kurqanında aşkar olunmuş kəsaların ağzının kənarı xaricə qatlanan bir qədər içəri yığılmışdır. Kəsalar qabarıq gövdəli və yastı oturaclaqlıdır. Ağzı kənarları xaricdən batıq xətlə əhatə edilmişdir. Kəsaların ağır kənarları üç sıra sınıq və yarımdairəvi xətlə naxışlanmışdır (şəkil 2, 1, 3). Bənzərləri Qars muzeyi [11, levha 54, 1], Ani nekropolu [11, levha 35; 1, 2], Diyarbakır muzeyi [11, levha 57, 7], Trialeti [14, s. 108, pnc. 39, 26], Təzəkənd [11, levha 10, 2], Elar [14, s. 115, pnc.

43, 6], Çalxanqala [10, s. 94; çizim 9, 3-4], Qaraqaç [10, s. 94, çizim 9, 5-6], Şahtaxtı [1, s. 104, şəkil 16, 7], Yayı [1, s. 104, şəkil 16, 1-2] abidələrindən məlumdur.

Şəkil 3. Monoxrom boyalı kasalar: 1-2 – Ərzurum muzeyi, 3 – Van muzeyi.

Qızqala qurqanlarından aşkar olunmuş küpələrdən birinin ağır kənarı xaricə qatılmışdır. Küpə silindr boğazlı, qabarıq gövdəli, yastı oturmaçığıdır. Boğazı şaquli istiqamətdə çəkilmiş düz və dalğalı xətlərlə, gövdəsi isə üfqi istiqamətdə dalğalı xətlərlə və ona bitişik içi dalğalı xətlərlə doldurulmuş sınıq xətlərlə naxışlanmışdır (şəkil 2, 2). Bənzərliyi Van muzeyi [11, levha 89, 5; levha 92, 1-2], Qars muzeyi [11, levha 93, 1], Adana muzeyi [11, levha 94, 1], Trialeti [14, s. 108, рис 39, 22], Çalxanqala [10, s. 102, çizim 17, 3; çizim 18, 3], Şahtaxtı [1, s. 106, şəkil 18, 5, şəkil 20, 5], Şortəpə [1, s. 108, şəkil 20, 2] abidələrindən məlumdur.

Aparılan araşdırmalardan məlum olur ki, Şərqi Anadoluda boyalı qablar mədəniyyəti nümunələrinə əsasən qəbir abidələrində təsadüf olunmuşdur. Ehtimal ki, bu köçəri maldarlığın inkişafı ilə bağlı olmuşdur. Şərqi Anadolu və Şərurun qəbir abidələri forma və dəfn adəti baxımından bənzərdir. Naxçıvanda Orta Tunc dövrünə aid aydın stratifikasiyaya malik yaşayış yerləri və qəbir abidələrinin olması boyalı qablar mədəniyyətinin bütün mərhələlərini izləməyə imkan verir. Boyalı qabların çeşidli olması, naxışlarının müxtəlifliyi və boyalı qabların müxtəlif mərhələlərinin izlənməsi Naxçıvanın bu mədəniyyətin əsas mərkəzlərindən biri olduğunu göstərir. Naxçıvan və Şərur rayonunun köçəri maldar tayfaları Boyalı qablar mədəniyyətinin bu ərazilərdən Şərqi Anadolu və Cənubi Qafqaza yayılmasında mühüm rol oynamışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyev V.B. Naxçıvanın qədim əkinçi-maldar tayfalarının mənavi mədəniyyəti. Bakı: Elm, 2004, 320 s.
2. Baxşəliyev V.B., Novruzlu Ə.İ. Şərurun arxeoloji abidələri. Bakı: Elm, 1993, 184 s.
3. Baxşəliyev V.B., Seyidov A.Q. Şortəpə. Bakı: Təhsil+Q.R, 2013, 200 s.

4. Baxşəliyev V.B., Ristvet L., Gopnik H., Sverida J., Nugent S. Qızqalası yaşayış yerində 2015-2016-cı illərdə aparılan arxeoloji araşdırmalar / Azərbaycan arxeoloji tədqiqatlar – 2015-2016. Bakı, 2017, s. 568-583.
5. Müseyibli N., Ağalarzadə A. Həsənsu qurqanı. Bakı: Nafta-Press, 2013, 92 s.
6. Seyidov A.Q., Baxşəliyev V.B., Məmmədov S.M., Aşurov S.H. Qədim Şərur. Bakı, 2012, 466 s.
7. Quliyeva Z.K. Arpaçay vadisinin Tunc dövrü arxeoloji abidələri. Bakı: Elm və Təhsil, 2014, 192 s.
8. Bakhshaliyev V.B., Guliyeva F. Yeni buluntular ışığında Doğu Anadolu və Azərbaycanın Boyalı qablarındakı ornamental motiflər / I Uluslararası Ani-Kars sempozyumu. İstanbul, 2016, s. 55-58.
9. Baxşəliyev V.B. Naxçıvan və Doğu Anadolunun Orta Tunç Çağı kultürü / II Uluslararası Ahlat-Avrasya bilim, kültür və sanat sempozyumu. İstanbul, 2014, s. 29-33.
10. Belli O., Baxşəliyev V.B. Naxçıvan bölgəsində Orta və Son Tunc Çağı boya bezəli çanak çömlek kultürü / Middle and Late Bronze Age Painted Pottery culture of the Nakhchivan Region. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2001, 120 s.
11. Özfırat A. Doğu Anadolu yayla kultürleri (m.ö. II Binyıl). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2001, 224 s.
12. Özfırat A. Doğu Anadoluda M.Ö. II binyıl kultürlerinin araştırılması / Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi. Ankara: İstanbul Üniversitesi, 2000, s. 359-362.
13. Yardımcıel A. Orta Aras havzasında monokrom boyalı çanak çömlekler / I Uluslararası Ani-Kars sempozyumu. İstanbul, 2016, s. 60-65.
14. Кушнарева К.Х. Южный Кавказ в IX-II тысячелетиях до н.э. СПб.: Петербургское Востоковедение, 1993, 312 с.
15. Burney C.A. Excavation in Azerbaijan, Haftavan VI Period. London, 1983, 364 s.
16. http://www.dlir.org/archive/archive/files/arkeoloji_sanat_tarihi_dergisi_v-4_p5-18_d74d00585.pdf.

Туран Гашимова

ПОГРЕБАЛЬНЫЕ ПАМЯТНИКИ ШАРУРСКОГО РАЙОНА И ВОСТОЧНОЙ АНАТОЛИИ

Исследования показывают, что в Восточной Анатолии культура крашенной керамики представлена только материалами погребальных памятников. По видимому, это связано с полукочевым образом жизни населения. Погребальные памятники Шарура и Восточной Анатолии по форме и погребальному обряду сходны друг с другом. Ввиду наличия разновременных погребальных памятников и поселений с четкой стратиграфией было возможным проследить различные этапы развития культуры расписной керамики. Разнообразная расписная керамика, многообразная орнаментация, существование различных этапов расписной керамики, позволяют утвердить, что Нaxчыван являлся одним из центров культуры расписной керамики эпохи средней бронзы. Кочевые племена Нaxчывана и Восточной Анатолии играли важную роль в распространении культуры расписной керамики к Ближнему Востоку и Южному Кавказу.

Ключевые слова: Нaxчыван, Шарур, Восточная Анатолия, период средней бронзы, погребальные памятники, культура расписной керамики.

**FUNERAL MONUMENTS OF THE SHARUR REGION AND
EAST ANATOLIA**

Researches show that in East Anatolia the culture of painted pottery is provided only by materials of funeral monuments. Apparently, it is connected by a semi-nomadic way of life of the population. Funeral monuments of Sharur and East Anatolia are similar in the form and a funeral ceremony with each other. In view of existence of funeral monuments occurring at different times and settlements with an accurate stratigraphy was possible to trace different stages of cultural development of painted ceramics. The various painted ceramics, diversiform figuration, existence of different stages of painted ceramics, allow claim that Nakhchivan was one of centers of culture of painted ceramics of Middle Bronze Age. Nomad tribes of Nakhchivan and East Anatolia played an important role in distribution of culture of painted ceramics to the Middle East and South Caucasus.

Keywords: *Nakhchivan, Sharur, East Anatolia, Middle Bronze Age, funeral monuments, culture of painted pottery.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxşəliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)